

**A FILOLÓGIA MINT KULTÚRTECHNIKA.
FILOLÓGIA, INTERPRETÁCIÓ ÉS MÉDIATÖRTÉNET VISZONYA
A 20. SZÁZAD ELSŐ FELÉNEK MAGYAR IRODALMI HAGYOMÁNYÁBAN**

RÉSZLETES KUTATÁSI TERV

Filológia, interpretáció és médiatörténet viszonyában a kutatás úgy igyekszik szemügyre venni a 20. század első felének magyar irodalmi hagyományát, hogy ezúttal annak nem csak költészettörténeti összefüggéseire összpontosít, hanem – az irodalomkutatásban eddig nem kellőképpen méltatott – esztétikai-művészetelméleti teljesítményeknek is figyelmet szentel. A korszak kiemelkedő irodalmi, eszme- és művelődéstörténeti teljesítményeinek kutatásához nélkülözhetetlen szövegkiadásokat úgy kívánjuk előkészíteni és megkezdeni, hogy a kutatás eközben magát a filológiai munkát is mint kulturálisan és mediálisan meghatározott tevékenységet reflektálja.

A kutatás intézményi hátterét három, eddig párhuzamosan működő, Prof. Dr. Kulcsár Szabó Ernő, Prof. Dr. Kenyeres Zoltán és Prof. Dr. Kabdebó Lóránt által vezetett MTA kutatóhely összevonása biztosítja, és azokra a 90-es évek elején indult közös vállalkozásokra támaszkodhat előzményként, amelyeket ezek a csoportok kezdeményeztek, munkájukkal lényegében új megvilágításba helyezve a korszak líratörténetét. Az ilyen irányú kutatások külföldi elismerésének talán legfontosabb bizonyítéka, hogy a Kulcsár Szabó Ernő által kidolgozott költészettörténeti koncepció alapján néhány éve átfogó nemzetközi kutatás indult meg a kelet-európai líratörténet 20. századi modelljeinek feltárására. Ez a vállalkozás több kötetben végzi el a térség líratörténeti alakzatainak összehasonlító vizsgálatát (ld. pl. A. Kliems – U. Raßloff – P. Zajac [Hg.]: Spätmoderne. Berlin, 2006. p. 444.)

A három kutatóhely működése az elméleti előfeltevéseket illetően határozott különbséget mutat, ám – mivel mindhárom csoport ugyanazt a költészettörténeti korszakot vizsgálta – már előzetesen kirajzolódtak a kérdések közös irányai. A kutatóhelyek összevonásának egyik legnagyobb tétje, hogy a költészettörténeti és filológiai megközelítésmód együttműködése el tudja-e mozdítani a holtpontról azt a vitát, amely József Attila lírája kapcsán bontakozott ki, és lényegében az egész hazai irodalomtudományt megosztó dilemmákat hozott felszínre. Az együttműködés nem valamely végső konszenzus utópikus célképzetének jegyében áll, hanem a tervezett intézményi keretek között éppen az eltérő megközelítésmódok olyan összehangolásában érdekelt, amelynek a kutatási eredmények átmeneti stabilizálhatatlanságát és a kérdések nem lezáró megválaszolását is számításba kell vennie.

A kutatás számára ezért három fő irányt jelöltünk ki. Ezek: a konkrét textológiai munka új eredményein alapuló értelmezések kidolgozása, a filológiai tevékenység értelmezése az elméleti irodalomtudomány látószögében, illetve a kultúratudományokban elfoglalt új helyének reflexiója. Ettől az intézményi struktúrától olyan kézzelfogható eredményeket várunk, amelyeket az egymástól elhatárolt elméleti kutatás és gyakorlati szövegfilológia külön-külön aligha képes elérni. Alighanem éppen azért, mert a jelenkori irodalomértelmezés távlatában maga ez a megkülönböztetés bizonyul mindinkább idejétmúltnak. A megalakítandó kutatócsoport annak az elválasztottságnak a megszüntetéséhez kíván hozzájárulni, amely a magyar irodalmi modernitás legígéretesebb – és európai összehasonlításban is számottevő – műveinek értelmezése és a vonatkozó alkotók szövegeinek kiadásai, vagy olykor a szövegkiadási gyakorlat általánosan elfogadott premisszái között áll fenn.

A kutatócsoport összetételéből és szerkezetéből adódóan meg lehet valósítani azt, amit a természettudományos kutatások területén „technológia transzfer”-nek neveznek, azaz a közvetlen gyakorlati haszonnal nem járó alapkutatás konkrét fejlesztésbe való szabályozott és védett átültetését.

A bölcsészettudományi tevékenység jellegéből adódóan jelen esetben nem közvetlen anyagi haszon előállításáról van szó, hanem egy nem kevésbé közvetlen és kézzelfogható kulturális haszonnól. Ez pedig abban áll, hogy a kutatás mindkét – elméleti és gyakorlati – oldalról is szembesül azzal, amit általánosan az irodalom „intézményes vonatkozásai”-nak nevezhetünk. Ez két következménnyel jár. Egyrészt hozzásegíthet annak a belátásnak a pontosabb történeti artikulációjához, mely szerint a szövegek értelmezésének és magának a megértésnek az elmélete nem független az írásos szövegek előállításának, továbbításának és archiválásának kulturális gyakorlatától. Másrészt – a konkrét filológiai munka felől tekintve – az érem másik oldala is láthatóvá válik: a filológiai tevékenység is a maga diszkurzív beágyazottságában kultúrtechnikaként mutatkozik meg. Tehát a szövegek rekonstrukciójának, archiválásának, kiadásának – azaz végső soron „előállításának” – gyakorlata mindig is a „szöveg” vagy „szövegiség” fogalmának látens előfeltevés-rendszeréből indul ki, amely szintén nem vonhatja ki magát a történetiség kényszeréből.

A kutatás konkrét haszna tehát abban áll, hogy olyan szövegkiadások előállításához segít hozzá, illetve a kiadások előmunkálatainak olyan megszervezéséhez, amely mind a „szöveg”, mind az „interpretáció” fogalmát kulturális feltételezettségükben tudatosítja, ami ez esetben azt jelenti, hogy a hagyományos történeti reflexiójukat más médiumokra és kulturális technikákra vonatkoztatva hajtja végre. Mindez úgy biztosít rálátást a modern művészetekre mint a különböző kultúrtechnikákra való fokozódó ráhagyatkozás vagy éppen az azoknak való kiszolgáltatottság megnyilvánulásaira – s vele az irodalomtudomány médiatudományi újraorientálódására –, hogy ezt a jelenséget kifejezetten a szövegekkel kapcsolatos tevékenységek perspektívájából világítja meg. Tárgyterülete a feljegyzett nyelv a többi – végső soron az interpretáció eleve különböző lehetőségeit hordozó – médiumtól való megkülönböztetése révén határolható le.

A pályázó Prof. Dr. Kulcsár Szabó Ernő vezette Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport (ÁITK) keretei között működő kutatóhely eddigi tevékenysége során (2003-2006) arra koncentrált, hogyan értékelődött fel az irodalmi nyelv medialitása a 20. század első felének magyar irodalmában és művészetelméletében, azaz hogyan vált témává az esztétikai tapasztalat modern formái számára szükségszerűen a műalkotás anyagsága. Az itt szerzett felismerések a nyelvi és intermedialis közvetítettség problematikáján túl a közvetlen esztétikai érzékelés akadályaira, illetve reflexivitására terelte a figyelmet. Mindeközben a vizsgálódás történeti érdekelttségű volt, azt kívánta kimutatni, hogy a szellemtörténet és az avantgárd kettős paradigmája éppen a nyelvi medialitás elméleti dilemmái felől megközelítve tűnik visszailleszhetőnek egy töredékes hagyománytörténetbe, és tárható fel a maga tényleges jelentőségében – és lehetséges nemzetközi kapcsolódásaiban – a magyar gondolkodástörténet számára. Ezzel tűnik felszámolhatónak a hazai irodalomtudomány gyakorta felpanaszolt nemzetközi verseny- vagy dialógusképtelenségének ideológiája. Ebben a horizontban újult fel az érdeklődés a filológiai tevékenység mint tudománytörténeti jelenség újragondolása iránt, mégpedig a műalkotások mediális és intézményi aspektusainak előtérbe kerülésének következtében.

A Prof. Dr. Kenyeres Zoltán vezette kutatás az MTA támogatásával (2003-2006) a Nyugat-jelenség olyan átfogó feldolgozására vállalkozott, amely az egyes szövegkiadásokon túlmutatva a korszak kritikai-esztétikai vizsgálatát célozta (pl. a Babits Könyvtár sorozat vagy a Babits kritikai kiadás). Ezzel bizonyos mértékig a filológiai munkának már nem kizárólag produkcióelvű aspektusai is belekerültek a kutatás horizontjába, amelyek a hatás-, és kritikátörténet felől közelítettek a szövegek identitásának problémája felé. Prof. Dr. Tverdota György irányításával mindez annyiban tűnik folytathatónak, amennyiben az esztétikai tárgyú írások feltárása és kiadása, illetve eszmetörténeti értelmezése kiegészül ezek médiatörténeti relevanciáinak feltérképezésével. A neopozitívizmus tévútját elkerülni szándékozó vezető nyugat-európai kutatások is szembesültek azzal, hogy önmagát még a legszigorúbb technikai indíttatású médiatörténeti kutatás is csak eszmetörténeti távlatú megközelítésekre vonatkoztatva képes meghatározni. E szándék hazai megnyilvánulása az ÁITK által kiadott *Kulturális közegek* (Bp., 2004) című antológia, amely a 20. század első felének médiatudományi érdekelttségű kezdeményezéseit térképezte fel. Egy ilyen szempontú kutatás a középpontban álló szerzők tekintetében is hangsúlyeltolódást eredményez. Éppen ezért tervezi jelen projekt Babits, Ady és Kosztolányi részben már feltárt hasonló tárgyú írásai mellett József Attila esztétikai írásainak a jelenleg rendelkezésre álló anyagtól lényegesen eltérő és a legújabb kutatási eredményeken alapuló kommentárokkal ellátott kiadását. Ennek során nem csak újraérthetővé válik József Attila viszonyulása Babitshoz és Kosztolányihoz, de a konkrét interpretációkban kidolgozhatók

e viszonyrendszer költészettörténeti összefüggései is.

A Prof. Dr. Kabdebó Lóránt vezette Szabó Lőrinc kutatóhely immár másfél évtizedes múltja tekintetű, és 2003-2006 között működött a Magyar Tudományos Akadémia által támogatott kutatóhelyként. Szabó Lőrinc szövegeinek feltárását, megjelentetését és a szövegek értelmezésére tett kísérleteket jól dokumentálják az eddigi eredmények, pl. a Szabó Lőrinc Füzetek vagy az Osiris Klasszikusok sorozat kötetei. Jelen projekt keretében a Szabó Lőrinc kutatás az eddigi eredményekre támaszkodva a szövegek feltárásának befejezésére és a kritikai kiadás előkészítésére, illetve elindítására irányul. Ez a munka nemcsak a költészettörténeti pozíciók pontosításához vagy éppen újrarajzolásához járul hozzá, hanem olyan problémákkal is szembesíti a filológiát mint diszciplínát, mint pl. Szabó Lőrinc csak gyorsírásban meglevő szövegei, amelyek előmozdítják filológia és a különböző kultúrtechnikák közti viszony újragondolását. Sőt akár új alapokra is helyezhetik az összehasonlító vizsgálatokat, mégpedig a költészet technikai médiumokra vonatkoztatott önértésének alakzatai mentén. Ez az a kitüntetett szempont, amelyből a költészettörténeti kutatás és a filológia önreflexiója a tervezett kutatásban egyaránt részesül.

A filológiai tevékenység az ún. „kultúratudományi fordulat” következtében az irodalomtudományi szerep fokozott mértékben szükségessé váló reflexiójának kitüntetett terepévé vált. Ennek a reflexiónak mint a szövegkiadási és -értelmezési munka szükségszerű velejárójának a következő szempontok szerinti előmozdítását tervezzük:

1. Filológia és edíciótudomány kapcsolatának vizsgálata, ami a különböző feljegyző technikák (pl. kézírás, gyorsítás, gépirás stb.) újabb elméleteinek feltérképezését jelenti, és ezek alkalmazhatóságának kipróbálását a konkrét filológiai munkában. Ennek során különös hangsúlyt kap a feljegyző rendszerek és a kéz mint az emberi kultúra antropológiai tényezőjének kapcsolata, különös tekintettel a kéz mint antropológikum elméleteinek médiatörténeti és irodalomelméleti relevanciáira. A vizsgálat Hegel azon belátásából indul ki, mely szerint a kulturális egyik legeredetibb csodája, ahogyan a szellem közvetlenül és elválaszthatatlanul megy át a kéz alkotóképességébe. Ennek nyomán kerülnek a kutatás látóterébe többek között M. Heidegger, J. Derrida, A. Leroi-Gourhan, F. Kittler és C. Geertz vonatkozó munkái.
2. Filológia- és interpretációtörténet kölcsönhatásainak vizsgálata, ami a modern filológiák kialakulásától a filológia legújabb elméleteiig ad áttekintést a textológiai és hermeneutikai elméletek összefüggéseiről, egészen az „Új filológia”-ig vagy a digitális szövegkiadások problémáig. A filológia ennek során a történeti gondolkodás és interpretáció kitüntetett terepeként kerül látóterbe, melynek vizsgálatában különös figyelmet érdemel a médiatörténet és a történeti gondolkodás egymást feltételező megjelenése, illetve a filológia mint a történeti és esztétikai tapasztalat közvetítésének kultúrtechnikája.
3. Az irodalomtörténet-írás aktuális kérdéseinek tárgyalása, mégpedig az irodalmi kánonképzés és az irodalom intézményes közvetíthetőségének összefüggései szempontjából. Ez a szempont tovább tagolható:
  - A) Az irodalomtörténet-írás mint az irodalom intézményesülésének terméke, illetve általában az archívumok és az archiválás szerepe a hagyomány közvetítésében.
  - B) A világirodalom mibenlétének a nemzetközi kutatásban ismét előtérbe került kérdése – többek között olyan nagyhatású kutatóknál mint G. Spivak vagy D. Damrosch –, különös tekintettel Szabó Lőrinc és József Attila nemzetközi kanonizálhatóságára.

A tervezett konferenciákat és köteteket, illetve az egyéb teljesítési formákat a következő oldal áttekintő táblázatában tüntettük fel. A kutatás honlapjának frissítése mellett különös figyelmet szentelünk a további internetes jelenlétek, amely a szövegkiadások és tanulmányok internetes hozzáférhetővé tételén kívül a bécsi „Kakanien Revisited” (www.kakanien.ac.at) projekttel együttműködve idegen nyelvű internetes publikációkra is lehetőséget biztosít. A projekt ezen kívül különös hangsúlyt fektet a felsőoktatás szempontrendszerének bővítésére és korszerűsítésére, ami a magyar kulturális örökség európai közvetíthetőségének talán leginkább nélkülözhetetlen mozzanata. Éppen ezért a kutatás teljes ideje alatt a résztvevő kutatók előadásaiakon és szakszemináriumaiakon a kutatás eredményeit közvetítik a hallgatók felé, a rendszeres kutatócsoporti üléseken pedig a hallgatók bevonásával tárgyalják meg a kutatás közben felvetődött elméleti és gyakorlati problémákat.

„A FILOLÓGIA MINT KULTÚRTECHNIKA”
CÍMŰ MTA TKI KUTATÁS VÁRHATÓ EREDMÉNYEI ÉVES BONTÁSBAN

	2007	2008	2009	2010	2011
Konferencia	„Az irodalmi hagyomány közvetítésének technikái és intézményi aspektusai”	„Filológia, interpretáció és médiatörténet történeti távlatban”		„Filológia és történetiség kapcsolata a kultúra-tudományok horizontjában”	
Publikáció		Konferenciakötet („Az irodalmi hagyomány közvetítésének technikái és intézményi aspektusai”)	Konferenciakötet („Filológia, interpretáció és médiatörténet történeti távlatban”)	Fordításkötet (A tervezett 2 kötetes filológiatörténeti és -elméleti reader első része)	Konferenciakötet („Filológia és történetiség kapcsolata a kultúrátudományok horizontjában”. Ez a kötet egyben a tervezett a 2 kötetes filológiatörténeti és -elméleti reader második része)
Szövegkiadás	Szabó Lőrinc: Vallomások (Naplók, interjúk)	József Attila: Tanulmányok és cikkek 1930-1937 (1-2. kötet)	Idegen nyelvű tanulmánykötet (A 2007. és 2008. évi konferenciák kiemelkedő eredményei)	Tanulmánykötet (József Attila költészetéről és filozófiai-esztétikai tárgyú írásairól)	Idegen nyelvű tanulmánykötet (Összeállítás kiemelkedő konkrét szövegértelmezésekből)
Egyéb (2007-2011)	Oktatás (szemináriumok tartása) Esettanulmányok a Szabó Lőrinc- és a József Attila-filológia tárgykörében, illetve konkrét szövegértelmezések költészettörténeti horizontban Félévente 2 Workshop (azaz 5 év alatt összesen 20) a hallgatók bevonásával A kutatás honlapjának állandó frissítése a kutatáshoz kapcsolódó elsődleges és másodlagos irodalommal				